

יהודי השמש ויהודי הירח

בארי צימרמן, מראשי תנועת ההתחדשות היהודית בתנועה הקיבוצית, נפטר לאחרונה מדום לב. הוא לא סלח לקיבוץ שהרחיק אותו מהיהדות וביקש לעצב אותה בדרכו שלו

התרחבת הישראלית איבדה בשבוע שעבר את בארי צימרמן, והיא אפילו לא ידעת את זה. צימרמן – מנהל מדונן, מהפעילים הבולטים בהתחדשות היהודית בתנועה הקיבוצית ובמחבר החילוני, משודר רגיש, עורך וכתב דור הדיף, אהב ומעריך בכל הקהלים שנקיבם פעל, אבל אלמוני לגמדי עבר הציבור הרחב – נפטר מדום לב, וזהו בן 65. גיל צעיר יחסית בימינו, אבל מקפל במקרה שלו מסכת חיים סוערת ומרובת דממות.

הוא נולד וגדל בקיבוץ משמר השדון. אביו, דוד צימרמן, היה מהמתכבים ומאנשי הרוח הבולטים של התנועה הקיבוצית של אותם ימים. צימרמן הבן המשיך לכאורה בדרכו כמתחנן, אבל עם הרבה ביקורת על ההתנכרות למסורת שאפיינה את אביו ודודו. באותה מדרשות פרשת השבוע שלו, הודשה לפרשת "ויצא", הפנה את הפסוק של לכן ליעקב "למה גנבת את אלוהי" אל עבר אביו וחבריו: למה גנבתם לנו את האלהים.

אפשר לומר שהטון של דבריו היה ברנדי בחריפותו, אבל התוכן ביאליקי: חיבור אל הסמלים והמסורות, הרוקא קרוב ככל האפשר לשפתם המקורית. הוא כאב את הערכה שהגדרה הקיבוצית התרחקה מן הטוב המסורתי, ושקביבוצים אין בתי כנסת, ו"ילד שגדל בגבעת חיים (קיבוץ) של צימרמן. יש" הרוצה ללכת פעם לבית כנסת אנוס לצאת אליו החוצה". ועם זאת הקפיד להדגיש גם את העצמאות שלו ושל תפיסתו ביחס לתכנים המסורתיים: "הדרך היחידה לחבר חושים קרועים למורשת היהודית, כלי להתחבר לדברנות, היא להתחבר למקורות ולטעת בהם את המיוחדות שלך. מותר לי להוסיף את עצמי להגדרה של פסח, אבל אסור לי למחוק ממנה את 'שפוך חמתך'".

דודו וקייס: נכיתו הפרטי הקפיד לקבוע מוחה, אבל לטקסט המסורתי שכתובה הוא הוסיף את קטע הסינים מספרו של ברנר "מכאן ומכאן". ברנר ז', נאחד ממאמריו הבולטים הוא ערך הבחנה בין פרפרזה למרדש: הפרפרזה שאותה לא אהב, "מבארת לנו את תוכנו של פסוק במילים אחרות: המרדש מנסה לגלות תוכן אחר במילים הקיימות". את היחסים בין הדתיות החילונית השווה פעם ליחסים בין השמש והירח: "הירח החילוני שואב את סמליו מהשמש הדתית, ומעניק להם משמעות שונה". הוא הוזהר מפני סכנת ההתנתקות בין השמש והירח: "יהודי הירח" עלולים לחשוב שאינם זקוקים ל"הבלי השמש הפרימיטיביים", אבל גם "יהודי השמש" יטעו אם יחשבו שאינם זקוקים לפרשנות המתחדשת של יהודי הירח, "שהרי הסמלים אותם נוטלים החילונים לעצמם מתגוונים דרכם בתכנים חדשים של שותפות לאומית. אלה זורמים אל אחיהם הדתיים ומעשירים אותם, ירצו או לא ירצו". במאמר אחר תיאר את הדתיים כמי שרבים נפשו הפוסקים, בעוד החילונים הם אנשי הדרש, המעניקים לפסוקים משמעות מתחדשת, ממש כמו דרכם המקורית של חז"ל.

זעירא אמר ש"יתר מרוב אנשי ההתחדשות היהודית, בארי לא היה איש של חברות. אדם מאוד אינדיבידואליסטי, עם חוט שדרה ברור, שלא מוסס לבקר גם אנשים קרובים ללבו. הוא היה ביקורתי גם כלפי התליך ההתחדשות היהודית שהוא היה חלק ממנו. בעיקר יצא כנגד הנטייה להתרכז בעיצוב טקסים חגיגיים ברוח היהודית, תוך ויתור על עיצוב החיים כולם במשקפים יהודיים. הוא לא אהב יידישקייט, אלא רצה שגם ערכים כמו צדק חברתי יעוצבו ברוח היהודית".

עיצב את יום הכיפורים
את רוב חייו הבוגרים חי צימרמן בקיבוץ גבעתיים-חיים איחוד. זעירא, שהיה גם חברו לקיבוץ, אמר ש"הוא לא היה מעורב בחיי הקיבוץ. המעורבות העיקרית שלו הייתה בתפקידו כמתחנן, ומי פעם גם בענייני חגיגה ועריכה. הוא ערך למשל את ספר ארבעים השנה לקיבוץ, ולשם כך עבר על כל העלונים שתפרסמו במשך השנים, וערך קטעים מהם סביב נושאים משותפים, כך שהקטעים 'מושחחים' ברוח היהודית".

מקשיב לתלמידים, עוצם עיניים וחושב. בארי צימרמן עם תלמידו "עלמא" צילום: בארי צימרמן/עלמא. בית לחברות עברית

ביניהם לאורך התקופות, כמעט כמו טקסט תלמודי. הוא ושוש (אשתו הראשונה של צימרמן. י"ש) ואני גם עיצבנו את יום הכיפורים בקיבוץ".

הוראה אכן הייתה עיסוקו העיקרי של צימרמן, וממנה גם התפרנס. הוא היה מורה אהוב ומחונן ליהדות – בעיקר מלמדי חו"ל האוהבים עליו. כשרות קלדרון הקימה את מכללת "עלמא", צימרמן היה אחד הראשונים שהומינה ללמד שם, והוא אכן לימד שם מאז ועד היום. קלדרון אמרה השבוע ש"הוא לימד 'בית מדרש': שיחה סביב המקורות. הוא היה מורה עברי, מהסוג של פעם. לא מרבר הרבה, אלא מקשיב לתלמידים, מקשיב עד הסוף, עוצם עיניים וחושב. מצד שני, גם לא מרתם על התלמיד: מקפיד שהציטוט יהיה רציני ומקפד עד הסוף. זה היה חשוב, כי בתוך העולם של לימוד חופשי מוכרחים לשמור גם על סוג של קפדנות, שלא מסרסת את החופש אבל מבינה שלא הכול הולך".

גם יוכל כאהן הזמין את צימרמן ללמד אצלו, במכינה הקדם-הצבאית המעורבת שהקים בתל-אביב, מכינת "בני ציון". בהספר שפרסם השבוע כאהן על צימרמן הוא כתב שהיה לו חשוב שיהיה במכינה מורה חילוני ליהדות, כי בכך "הוא איפשר גם לי (כאדם דתי. י"ש) ללמד במכינה". בשיחה מוסיף כאהן שייחורו של צימרמן כמורה לא היה רק בתפיסת העולם, אלא גם באישיות: "הוא לא בא רק למכור את מרכולתו, ללמד ולהשמיע אותה לתלמידים. הוא בא באבאמת כדי לשמוע אותם וללמוד מהם. והם תמיד היו המומים מזה שהוא באבאמת מתעניין בהם ובמה שיש להם להגיד. זה יצר אהבה גדולה של התלמידים כלפיו".

אבל כשם שהיה מורה רגיש ואהב, כך היה גם כותב חד וחיף. הוא לא כתב רק מאמרי דעה אלא גם ביקורות ספרים, ובשתי הסוגות לא עשה הנוהג לאף אחד. כמבי שלג (גילוי נאות: אשתי) חוותה זאת באופן אישי, כאשר הומינה את צימרמן לכתוב ולכהן כחבר מערכת בכתב העת "ארץ אחרת" שהקימה. "הדורשתי מהחברות שלו עוד כשכתב את המניפסט הדיף שלו (נגד 'גוש אמונים') ב'שדמח', מספרת במבי. 'לימים, כשהקמתי את 'ארץ אחרת', יצא לי לקרוא טקסט שלו שמאד התרשמתי ממנו, והחלטתי להזמין אותו למערכת. הוא לא היה כותב קל. הוא יכול היה לכתוב דברים מאוד זריזים כנגד טקסטים של אנשים שאנחנו אהבנו, וכשביקשת ממנו קצת לערוך, הוא לא הסכים. אבל גם כשהדברים היו נוקבים וקשים היה ברור שהעמדה החדה והזריזה שלו באה מתוך עמדה מוסרית מאוד מדויקת, ומתוך נאמנות גדולה לעם, לתורה וגם ליהדות, כפי שהיא הכין אותה".

התחתן לפני חודש
חייו האישיים של צימרמן היו רוויי סערות. הוא התגרש מאשתו הראשונה שוש, ואז הכיר את אהבתו השנייה, שולה גלבוץ. מכיוון ששוש נשארה בגבעת חיים, הוא לא יכול היה להישאר בקיבוץ שאהב, ועקר למושב השכן מאוד. למרות זאת, נשאר בכל השנים חבר פרמלי בגבעת-חיים, ובשבוע שעבר אפילו נקבר בבית העלמין של הקיבוץ.

לפני שנים אחרות חלתה שולה בסרטן, וצימרמן עזב את עבודתו במכינה כדי להתמסר לטיפול בה. היא נפטרה לפני כשנתיים, אבל צימרמן מצא כינתיים אהבה חדשה: אפרת גורמן, תלמידה לשעבר ב"עלמא". רק לפני כחודש מיטרו השניים את אהבתם בטקס נישואין, וצימרמן תיכנן עם כאהן את חזרתו להוראה בשנה הקרובה במכינה. כאהן: "סיכמנו שילמד למבצת משותפת עם הרב חיים וידל". למריבה הצער, מותו הפתאומי קטע את התוכנית. ●

